

Katonai problémák az illegális antifasiszta sajtóban és rádióban Bulgáriában az 1941–1944-es években

A második világháború kirobbanása bonyolult szociális változásokat idézett elő Bulgáriában. Erősen kiéleződött az osztályharc, amely a hitleri Németországnak a Szovjetunió elleni támadása után szélsőséges formákat öltött. A Bolgár Kommunista Párt vezetésével megkezdődött az országban a fasizmus és a kapitalizmus elleni fegyveres harc. Ezzel egyidejűleg azonban kibontakozott a hadseregért folytatott éles ideológiai és politikai küzdelem is. Ebben a küzdelemben fontos helyet foglaltak el a tömeginformáció eszközei – az antifasiszta sajtó és rádió.

A Bolgár Kommunista Párt gazdag tapasztalattal és hagyományokkal rendelkezett az illegális lapok, folyóiratok és közlemények publikálásában és terjesztésében. Kiadványai, valamint a haladó szervezetek és szövetségek kiadványai megfeleltek azoknak a feladatoknak, amelyeket a párt a forradalmi harc különböző szakaszaiban és periódusai-ban megoldásra kitűzött maga elé.

Eltérően a második világháborúig terjedő időszaktól, 1941–1944 között, a fegyveres harc idején a párt nem rendelkezett külön lapokkal és folyóiratokkal, sőt nem létesített önálló rádióadót sem.* Ez azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy a párt katonai problémái háttérben maradtak vagy hiányoztak volna az illegális időszak sajtó hasábjairól és a „Hriszto Botev” rádióadó adásaiból.

A hitleri Németországnak a Szovjetunió elleni támadása után a párt sajtóra nagy és felelősségteljes feladat várt – ti., hogy feltárja annak a háborúnak a felszabadító jellegét, amelyet a szovjet népek vívtak; a párt szervezetek és antifasiszta erők elé olyan célokat tűzön ki, amelyeket azoknak a harc különböző szakaszaiban meg kellett oldaniok, kiindulva a bulgáriai forradalmi válság továbbfejlődéséből. Ezekkel a kérdésekkel együtt fontos helyet foglaltak el a katonai problémák is az időszak antifasiszta sajtóban. Ezeket a problémákat főleg két fontos irányban dolgozták ki. Az első: – a párt viszonya a burzsoá hadsereghez, a párt szervezetek és a Munkás Ifjúsági Szövetség (RMSz) szervezeteinek feladatai a hadseregben, valamint a hadsereg helye és szerepe a fegyveres felkelés előkészítésében és végrehajtásában. A második: – a partizánhadsereg létrehozása, jellege, irányítása és harci taktikája.

*1920–1923 között a Bolgár Kommunista Párt kiadja a „Narodna armija” c. lapot, amelyet a katonai szolgálatot teljesítők és tartalékok közötti pártmunka céljaira szánt. A párt speciális illegális katonai újságokat is kiad, mint: „Vojniski glasz” (1924–1925) és a „Cserven Voin” (1933–1934), amelyeket a burzsoá hadseregbeli munkáját szolgálta.

Az illegális antifasiszta időszaki sajtó jelentős mértékben elősegítette ama történelmi feladat lényegének megvilágítását, amelyet a Bolgár Kommunista Párt a hadsereggel kapcsolatban maga elé kitűzött, azaz: szakítsa ki a burzsoázia kezéből a hadsereget, és vonja a nép oldalára a fasiszmus elleni harcban és antihitlerista háborúban való aktív részvétele céljából; a sajtóban széles körűen megvilágították, hogy a fasiszta állam fegyveres erőinek monarcho-fasiszta beállítottsága ellenére soraiban a nép fiai – munkások, parasztok és a munkás értelmiség – szolgálnak.

Attól a naptól kezdve, amikor a burzsoázia létrehozta a tömeghadsereget, megtörtént az átmenet az általános hadkötelezettséghez, amely katonai szempontból felkészíti az egész népet, és meghatározott körülmények között a nép akaratát rákényszerítheti a „katonai parancsnokságra”.¹ Másrészt, a hadseregbe minden katona magával viszi a nép hangulatát, a gondolatait és vágyait, ez pedig azt mutatja, hogy a hadsereg „napról napra megbízhatatlanabb lesz”.² „És ez a pillanat akkor következik be – állapítja meg Engels –, amikor a néptömegek, a mezőgazdasági és városi munkások, valamint a parasztok kiverekszik saját akaratukat. A társadalmi fejlődésnek ezen a fokán a fejedelmek hadseregéből a nép hadserege válik”.³ A Bolgár Kommunista Párt a burzsoá hadsereg soraiban végzett tevékenységének gyakorlati eredményei újból igazolták a marxista tétel helyességét.

Miután 1938-ban a monarcho-fasiszta hatalom megszabadul a neuillyi szerződés katonai kikötéseitől, különösen a második világháború éveiben, hozzálátott az összes katonai szolgálatra behívottak mozgósításához. A hadizászlók alá reguláris katonák és tartalékosok ezrei, altisztek és tisztek álltak. 1939-ben Bulgáriában a katonák és a parancsnokok száma 72 250 volt, 1944. augusztus 1-ére a tisztek, altisztek és katonák száma 506 283-ra emelkedett.⁴ Ez azt mutatja, hogy az aktív férfilakosság minden harmadik tagja laktanyában volt. Ezért az illegális párt sajtó és a Hazafias Front sajtója lapjainak hasábjairól nem került le az a jelszó, amelyet a Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottsága a bolgár nép számára 1941. június 22-én kijelölt: „Semmi esetre sem szabad megengedni, hogy hazánkat és hadseregünket a német fasiszmus rabló céljaira felhasználják”.⁵

Bulgáriában az illegális antifasiszta sajtó helyes álláspontot alakított ki a hadsereggel és feladataival kapcsolatban rögtön azután, hogy a hitleri csapatok benyomultak az országba. A központi és helyi lapok és közlemények cikkeinek többségében, amelyeket a párt körzeti bizottságai tettek közzé, felhívták a hadseregben szolgáló antifasiszta erőket és hazafiakat, hogy fordítsák fegyverüket a monarcho-fasiszta diktatúra ellen, a burzsoázia hatalmának megdöntésére és a népi demokratikus kormány létrehozására.⁶

¹ F. Engels: Válogatott katonai művek. Szófia, 1965. 34.

² Uő. 504.

³ Uő. 34.

⁴ Vezérkari Levéltár (AGS) fol. 7. op. 9. a. e. 390. 15–16.

⁵ A BKP munkája (tevékenysége) a hadseregben 1941–1944. Iratok és adatok. Szófia, 1959. 17.

⁶ V. Kovacsev: Az illegális antifasiszta sajtó (1941. június–1944. szeptember 9.) és néhány katonai probléma, ld.: „Hadtörténelmi gyűjtemény”, 4. könyv, 1974. 59.

1941 végén és 1942 elején a szovjet fronton nagy katonai és politikai jelentőségű események történtek. A hitleristák Moszkva alatti veresége kedvező hatást gyakorolt a Bolgár Kommunista Párt tevékenységére, és elősegítette a forradalmi folyamat erősödését a hadseregben. A szovjet hadsereg győzelmei jelentős mértékben hozzájárultak azoknak az erkölcsi-politikai feltételeknek a megteremtéséhez is, hogy az antifasiszta erőket „egyes Hazafias Frontba”⁷ tömörítsék. 1942 júliusában az illegális sajtó, közvetlenül programjának meghirdetése után, annak megvilágításával foglalkozott. A programot a párt központi orgánuma, a „Rabotnicseszko delo” tette közzé. A feladatok egy része, amelyeket a program tükröz, közvetlenül a bolgár hadseregben tevékenykedő párt-szervezetek és hazafias erők munkáját érintette: ne engedjék Bulgária bevonását a bűnös és a bolgár nép számára végzetes hitlerista háborúba; folytassanak harcot azoknak a bolgár csapatoknak a visszavonásáért, amelyeket a német és olasz iga ellen küzdő baráti szerb nép harcának leverésére irányítottak. Szakítsák ki a hadsereget a fasiszta-monarchista klikk kezéből, és hozzanak erélyes rendszabályokat annak érdekében, hogy a hadsereget ne használhassák fel népellenes célokra. Biztosítsák a tiszttek, altiszttek és katonák mint teljes jogú állampolgárok jogait.⁸

A párt központi orgánumának, a „Rabotnicseszko delo” mindegyik számának hasábjain olyan cikkek voltak találhatóak, amelyeket a hadseregnek szenteltek. A lap 1942. szeptemberi száma felhívja a tényleges katonai szolgálatot teljesítőket, hogy szüntessék meg hódító akcióikat a szomszédos országokban, és alkossanak velük közös harci frontot. A lap sok számában szól azokról a fiatal bolgár katonákról és tisztokról, akik nem akarták a monarcho-fasizmust szolgálni és teljesíteni a katonai parancsnokság terveit a partizánokkal folytatott harc folyamán, ezért a partizánok oldalára álltak át, és megvetették a katonai partizánalakulatok alapjait.⁹

Szerfölött pozitív hatást gyakorolt az illegális időszak sajtó fejlődésére és a katonai problémák további kidolgozására a sajtó hasábjain a szovjet hadsereg sztálingrádi győzelme. A sztálingrádi csata után a dolgozók harca a párt vezetésével és a Hazafias Front zászlaja alatt nemcsak kiteljesedett, hanem a fejlődés új szakaszába is lépett. Ebben a szakaszban az antifasiszta erők feladatait a Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottságának, a párt és a Munkás Ifjúsági Szövetség hadseregen belüli munkájára, a partizáncsapatok harci feladataira és a néptömegeknek a fegyveres felkészésre való mozgósítására vonatkozó Direktívája határozta meg.¹⁰ Ezt a Direktívát az egész országban illegális kiadványokban terjesztették, és rendeltetésüktől függően magyarázták. A Direktívában megjelölték azokat az utasításokat – ti. minden erővel és eszközzel késleltessék és szabotálják a lehetséges mozgósítást az országban, a kaszárnyákban pedig fogjanak hozzá az illegális katonai bizottságok létrehozásához.

A központi pártorgánummal együtt, amely az illegális sajtóban irányító szerepet töltött be, más lapok is napvilágot láttak. Iambol városában adták ki a „Drugar” című újságot, melyből 26 szám jelent meg. Mindegyik tartalmazott olyan cikkeket is, amelyekben a hadsereggel foglalkoztak. A Munkáspárt szófiai körzeti szervezete olyan közleményt

⁷ A bolgár nép fegyveres harca a fasizmus ellen 1941–1944. Szófia, 1962. 122.

⁸ A „Rabotnicseszko delo” újság. Válogatott cikkek és anyagok 1927–1944. Szófia, 1954. 607.

⁹ Uo. 637.

¹⁰ A bolgár nép fegyveres harca . . . Szófia, 195.

bocsát ki, amely hangsúlyozza, hogy „a hadsereg a nép része, és mint fegyveres erő fontos szerepet játszhat a fegyveres felkelésben.”¹¹

Az 1941–1944-es években Bulgáriában a fegyveres harc katonai problémáinak kidolgozásában nagy szerepe volt a Munkás Ifjúsági Szövetség időszaki sajtójának is. A Szövetség orgánuma, a „Mladezska iszka” konkretizálta az ifjúság feladatait a partizán-csapatokban és a hadseregben kibontakozó forradalmi tevékenységben. Az ifjúsági lapok is közöltek cikkeket a hadseregről, mint a „Mladezsko zname” – a Munkás Ifjúsági Szövetség orgánuma – Sumen városában, a „Mladezska borba” Gorna Orjahovica városban, az „Usztrem” Ferdinánd (ma Mihajlovgrad) városban stb.¹²

Az 1941–1944-es években a hadseregben a párt feladatainak megvilágításához hozzájárult a Hazafias Front sajtója is. Bulgáriában a Hazafias Front programjának közzététele után megkezdték Dobrudzsában a „Probuda”, Szófia második kerületében a „Patriot”, a harmadik kerületben az „Otecsesztven front”, 1943-ban Plovdivban a „Glasz na Otecsesztvenija front”, a „Bjuletin na Nacionalnija komitet na Otecsesztvenija front” és a „Bjuletin na Otecsesztvenija front vov Vtora vösztanicseszka operativna zona” című lapok kiadását, 1944-ben pedig a Szófia Hazafias Front Területi Bizottságának orgánuma – az „Otecsesztven Front” – jelent meg, Gabrovo városában a „Borba”, Lovecs városában pedig a „Narodna borba” újságokat adták ki.¹³

A Hazafias Front időszaki sajtója nagy szerepet játszott a bolgár munkásság helyes tájékozódásában. A sajtó leleplezte a fasiszta kormány áruló politikáját, megvilágította a keleti fronton lezajlott eseményeket, tájékoztatott a partizánalakulatok sikeres harci akcióiról az országban. Élesen kritizálta a Bagrjanov-kormány gazdasági- és külpolitikáját. Az összes illegális lap felhívta a harcra a népet a kormány megdöntéséért. Ebben a harcban való részvételre szólították fel a hazafias sereget is. A „Glasz na Otecsesztvenija front” című lap 1944 júniusában ezt írta: „Nép és hadsereg hazafiai, tömörüljete a Hazafias Front zászlaja alatt. Fegyverrel a kézben szálljatok harcba a Bagrjanov-kormány megdöntéséért, Bulgária új, népi demokratikus kormányáért!”

1943-ban a szovjet hadsereg új győzelmeinek és a megélenkülő forradalmi válság hatására Bulgáriában a partizánmozgalom a népi felszabadító felkelő hadsereg szintjére emelkedett, saját parancsnoksággal, szervezettel és harci állománnyal. A hadsereg alapját a partizán csapatok alkották. Csak 1943-ban 20 csapatot és harci csoportok sokaságát hozták létre.¹⁴ Az év végére a partizán-hadsereg soraiba új partizánok ezrei álltak be, és a végrehajtott akciók száma elérte az 1613-at.¹⁵

1944 tavaszán és nyarán, amikor a szovjet hadsereg a Balkán-félsziget felé nyomult, a csoportok és csapatok számbelileg és minőségileg is nőttek, új, nagyobb partizán-egyesülések – a brigádok keletkeztek. 1944. április 25-én a „Csavdar” csapat az első

¹¹ V. Kovacsev: id. cikk 62.

¹² Uo. 63.

¹³ A „Rabotnicseszko delo” c. lap., No 241., 1969. VIII. 29.

¹⁴ M. Gomenszki: A bolgár nép fegyveres harca a hitleri megszállás és a monarcho-fasiszta diktatúra alóli felszabadulásáért 1941–1944. In: Szocialista forradalom Bulgáriában. Történeti tanulmányok kötet. Szófia, 1965. 157.

¹⁵ Sz. Tanev: A szovjet hadsereg internacionalista küldetése Bulgáriában 1944–1945. Szófia, 1972. 29.

partizánbrigáddá alakult át Bulgáriában. Ezután két új – az Első és a Második Szófia – partizánbrigád alakították meg.¹⁶

Ezzel együtt a Bolgár Kommunista Párt katonai partizánalakulatokat is létrehozott. 1944. április 17-én szervezték meg a „Georgi Dimitrov” partizán katonai brigád. Megalakulása és harci akciói a bolgár hadsereg forradalmasodásának legfényesebb megnyilvánulása volt. Rajta kívül katonai partizán-zászlóaljok is működtek, mint a „Hriszto Botev”, „Vaszil Levszki”, „Vaszil Kolarov”, „Dimitr Blagoev” stb.¹⁷

A népi felszabadító felkelő hadsereg minőségileg új vonásokkal gazdagodott. Ez a hadsereg a tömeges népi hadsereg jellegét öltötte, amely a hadseregbeli hazafiakkal együtt megbízható katonai erőt képviselt. Erejéről és jelentőségéről tanúskodik az a tény, miszerint a kormány azzal a céllal, hogy megsemmisítse, az egész állami gépezetet bevetette ellene. Bulgáriában a fasiszták akcióikkal azt vívták ki, hogy kiterjedt körzeteket vettek blokád alá, egész falvakat égettek fel, de a kívánt eredményeket mégsem érték el. 1943-ban a kormány a partizánalakulatok ellen a Szredna-gorában 20 ezer fős hadsereget és rendőrséget vetett be, ennek ellenére a partizánokat nem semmisítették meg. Erről az akcióról a „Rabotnicseszko delo” a „Blokád a Szredna-gorában” című cikkében 1943 júliusában ezt írta: „A hadsereg nagy tömege a blokád idején jól viselkedett, és szimpatizált a lakossággal és a népi harcosokkal. A katonák a legkülönfélébb módokon fejezték ki elégedetlenségüket ezzel a blokáddal szemben. Közeledtek a parasztokhoz, értesítették őket az esedékes házkutatásokról, tudatosan megtévesztették a parancsnokságukat a partizánok erejét és mozgásának irányát illetően, ádáz lövöldözésekbe bocsátkoztak a nemlétező ellenséggel, és miután elhasználták összes lőszerüket, visszavonultak és kijelentették, hogy a partizánok üldözik őket.”¹⁸

A partizánmozgalom terjedésével és a népi felszabadító felkelő hadsereg létrehozásával megalakult az illegális partizán-sajtó is. Azokon a feladatokon kívül, amelyek a párt-szervezetek és a Munkás Ifjúsági Szövetség szervezetei előtt álltak a csoportokban és a csapatokban, a sajtó kidolgozta a partizánharc formáit, összegezte a harci akciók tapasztalatait. Az illegális sajtó tisztázta a népi felszabadító felkelő hadsereg jellegét mint a harc fő formáját, mint a párt kezében levő fő erőt a népi demokratikus hatalomért vívott harcában.

1944 nyarán az illegális sajtó figyelmét mindenekelőtt a fegyveres felkelés előkészítésére irányította. Felszólította az antifasiszta erőket az országban a még teljesebb mozgósításra, hogy a hatalom kérdését, a hadseregben szolgáló hazafiakkal együtt véglegesen eldöntsék.

A fasiszta Németországnak a Szovjetunió elleni agresszív támadása után a helyzet nemzetközi és nemzeti méretekben még bonyolultabbá vált. A háború jelentősen megnehezítette a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának kapcsolatait a kommunista pártokkal. Mind nehezebbé és kockázatosabbá vált sajtóorgánumainak, utasításainak és direktíváinak terjesztése. Ez a helyzet a szovjet népek Nagy Honvédő Háborújának már első napjaiban megkövetelte az Internacionálé vezetőségétől, hogy különleges figyelmet szenteljen a rádiópropagandának. A Kommunista Internacionálé

¹⁶ A BKP története. Szófia, 1969. 477.

¹⁷ Uo. 481.

¹⁸ Rabotnicseszko delo. Válogatott cikkek és anyagok 1927–1944. Szófia, 1954. 673.

Végrehajtó Bizottságának határozata értelmében 1941-ben Moszkvában létrehozták a Központi Szerkesztőséget azzal a feladattal, hogy a különböző országoknak szánt rádió-propagandát közös irányítással valósítsák meg. Számos ország számára létesítettek rádió-adókat. Speciálisan Bulgária számára a „Hriszto Botev”-rádióadót hozták létre.

A „Hriszto Botev”-rádióadó neve és tevékenysége, amely első adását 1941. július 23-án sugározta, és munkáját 1944. szeptember 22-ig folytatta, Georgi Dimitrov nevéhez fűződik.¹⁹ A rádióadó működése idején Dimitrov állandóan politikai, elméleti és katonai gyakorlati jellegű utasításokat és jó tanácsokat adott, átnézte és személyesen szerkesztette az adásra szánt legfontosabb anyagokat.

A „Hriszto Botev” népi rádióadó hangja – az igazság hangja, a bolgár hazafiság hangja, az első naptól az utolsóig minden emberhez eljutott, országunk legtávolabbi sarkába,²⁰ harcba szólított Bulgáriának a hitleri szolgaság alóli felszabadítására.

A Hazafias Frontnak, a bolgár népnek a nemzeti függetlenségért és a felszabadításért vívott küzdelmének története szintén szorosan összefügg a „Hriszto Botev”-rádióadó nevével és működésével.²¹ A rádióadó már létrehozásának pillanatától kezdve összefogó központtá, kollektív agitátorrá, propagandistává és szervezővé, a párt és az antifasiszta erők kellő időben történő informálásának, a fasiszta propaganda leleplezésének, a demokratikus erők egységes, Hazafias Frontban való tömörítésének, a fegyveres harc kibontakozásának legmegbízhatóbb eszközévé vált.

A „Hriszto Botev”-rádióadó értékes segítséget nyújtott a pártnak ama háború jellegének megvilágításában, amelyet a szovjet népek vívtak, valamint a tömeginformáció burzsoá eszközeinek leleplezésében. Meghatározta a szovjet népeknek a hitleri megszállók elleni harcát, mint az egyetlen igazságos és hazafias harcot, amely nemcsak a szocializmus védelméért, hanem hazánk megmentése nevében is folyik.²² A fasiszta hódítók részéről ez a háború „a legsztelenebb, legreménytelenebb és legbűnösebb háború volt”, amelyet a fasiszta Németország vívott, és amely az emberiségnek csak rabságot és megaláztatást hozott.²³

Működése idején a „Hriszto Botev”-rádióadó 4906 adást sugárzott. Ezek nagy része konkrétan a pártnak a hadsereg soraiban végzett munkájával, a demokratikus erőknek a hadseregbeli feladataival, valamint azokkal a kérdésekkel kapcsolatos, amelyek a burzsoá hadsereg perspektívájára és sorsára vonatkoznak. 1942. július 17-én a „Hriszto Botev”-rádióadó közölte a Hazafias Front programját, amelyben világosan és pontosan megjelölte a párt, az ország demokratikus és antifasiszta erőinek a feladatát, ti., hogy „szakítsák ki a hadsereget a monarcho-fasiszta klikk kezéből”,²⁴ és ne engedjék felhasználását népellenes célokra.

A „Hriszto Botev”-rádióadó megmutatta a feladat végrehajtásának módjait is. Több adásban hangsúlyozta, hogy a hadsereg megszerzése és annak a forradalom oldalára vonása érdekében a pártnak nem kell nyílt harcot folytatnia a hadsereg ellen, valamint nem kell törekednie a feloszlására.

¹⁹ G. Dimitrov: Életrajz. Szófia, 1972. 468.

²⁰ G. Dimitrov: Művek, 11. kötet. Szófia, 1954. 107.

²¹ Itt a „Hriszto Botev”-rádióadó beszél. 1. köt. Szófia, 1951. 5.

²² Uo. 2. köt. 90.

²³ Uo. 1. köt. 24.

²⁴ Uo. 1. köt. 13.

A pártnak a monarcho-fasiszta hatalom és kormány ellen, a rendőrség és csendőrség ellen kell nyílt harcot folytatnia, de ami a hadsereget illeti, a pártnak nem a hadseregtől való eltávolodás, hanem a vele való közeledés útját kellett követnie. A kommunisták és a Munkás Ifjúsági Szövetség tagjai, akik a laktanyában voltak, le kellett hogy leplezzék a bolgár parancsnokság terveit és a kormánynak azt a törekvését, hogy a hadsereget idegen célokra használja fel.²⁵

Működésének másik iránya, amelyet a „Hriszto Botev”-rádióadó megjelölt, a nép és a hadsereg közötti egység erősítése volt. Ez szükséges és kötelező feltétel volt nemcsak a hadseregnek a burzsoáziától való elszakítása és a forradalmi erők oldalára állítása, hanem Bulgária függetlenségének megőrzése érdekében is.

A hitleri Németországgal való kapcsolatok megszakítása és Bulgáriának kilépése a háromhatalmi egyezményből, mutatott rá a „Hriszto Botev”-rádióadó, a monarcho-fasiszta kormány megdöntése nélkül lehetetlen volt az igazi népi kormány létrehozása. Ennek a vívmánynak fő eszköze országunk egész népének és a hazafiaknak egysége.²⁶ Ezért a rádióadó felszólított minden becsületes bolgár hazafit, hogy bárhol is legyen, hozzon létre kapcsolatot a katonákkal, munkálkodjék „a nép és a hadsereg közötti harci egység erősítésén” és az árulóknak a hadseregtől való elszigetelésén.²⁷

A harci egység erősítése, valamint a nép és a hadsereg közötti szorosabb együttműködés biztosítása bármilyen nemzeti feladat megoldásának egyik fő garanciája volt. „A mi szabadságszerető népüktől, a mi hősi hadseregünktől – hangzik a „Hriszto Botëv”-rádióadó 1943. január 20-iki adásában –, a mi hűséges és önfeláldozó népi fiainktól és patriótáinktól függ ennek a galád tervnek a meghiúsítása és a fenyegető katasztrófa elhárítása... Az igazi népvezérek és hadseregpáncsnokok szent kötelessége ebben a kritikus órában, hogy tömörüljenek a Hazafias Frontban, és vezessék a nép harcát hazánk megmentése nevében”.²⁸

Bárhogyan is igyekeztek a monarcho-fasiszták Bulgáriában, nem sikerült nekik elszakítaniok a néptől a hadsereget. A tisztogatás, amelyet a tisztek és altisztek között végeztek, a hadbíróságok állandó munkája, a tömeges letartóztatások – mindezek nem akadályozhatták a nép befolyásának erősödését, valamint a nép és a hadsereg közötti egység megszilárdulását.²⁹

Nem volt nehéz megérteni, hogy a hadsereg át fog állni a nép oldalára, mivel a katonák helyzete ugyanolyan súlyos volt, mint a népé. A hadsereg nagy része a munkások és parasztok fiaiból állt, akiknek drágák Bulgária érdekei.³⁰ A nép és a hadsereg ezen egysége, Engels szavai szerint, megteremtette annak az objektív lehetőségét, hogy a katonákat és matrózokat a forradalom oldalára vonják.³¹

Ennek ellenére a hadsereg átválása a nép oldalára nem történhetett meg ösztönösen. Fel kellett használni a nép és a hadsereg, a tisztek és katonák bármilyen kapcsolatát, felvilágosító munkát kellett végezni, nehogy közülük valaki meggyőzetlen maradjon az

²⁵ Központi Pártarchívum. fol. 1. op. 4. a. e. 49.

²⁶ Itt a „Hriszto Botev” rádióadó beszél. 2. köt. Szófia, 1951. 774.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo. 4. köt. 67–68.

²⁹ Uo. 2. köt. 165.

³⁰ Uo. 3. köt. 544.

³¹ F. Engels és a hadtörténet. Moszkva, 1972. 197.

ország megmentésének helyes módját illetően. A katonáknak – mutatott rá a „Hriszto Botev”-rádióadó –, amikor az aleggységek az utcán vannak, amikor őket blokározásba küldik, meg kell magyarázni feladataikat. Röpcédulák terjesztésével kell sugalmazni nekik, hogy ők a bolgár nép védelmezői. Szükség volt arra, hogy minden katona megértse: csak a nép és a hadsereg egyesült erői képesek kiűzni a németeket Bulgáriából és megdönteni a monarcho-fasiszta hatalmat. „Ahhoz, hogy a hadsereget a párt a maga oldalára vonja – hangzik az 1942. december 18-i adásban –, mindenhol és mindig harcolnia kell. Amikor a hadsereg az utcán van, ennek a harcnak a legerősebbnek, legmerészebbnek kell lennie. Ennek a harcnak a tömeges, általános agitáció és propaganda formáját kell öltenie, amelynek célja a barátkozásig eljutó testvéri kapcsolat kialakítása a nép és a hadsereg között.”³²

A „Hriszto Botev”-rádióadó értékes segítséget nyújtott a pártnak a partizánmozgalom és a hadsereg kölcsönös kapcsolatainak helyes megvilágításában is.

Bulgáriában az ellenállási mozgalom és a partizánmozgalom a párt stratégiai célját – ti. a politikai hatalom megragadása megvalósításának fontos tényezőjét – képezte. De nem ez volt a fasiszmus elleni harcnak egyetlen formája, hanem csak e formák egyike. A párt nem állította a partizánmozgalmat szembe a hadsereggel. A partizáncsapatok, a felkelő operatív övezetek vezetői kötelesek voltak állandó kapcsolatot fenntartani a hadsereggel, elősegíteni annak átállását a nép harcának oldalára, részvételét a fegyveres felkelésben.³³ A „Hriszto Botev”-rádióadó felszólította az ország minden egyes hazafiát, hogy működjön közre a partizánmozgalom erősítésében.³⁴ Ugyanakkor megkövetelte a hadsereg soraiban levő antifasisztáktól, hogy támogassák a partizánmozgalmat, segítsék elő annak felfegyverzését és átalakulását ösztöni mozgalommá.³⁵ A partizánmozgalom támogatása a hadsereg részéről abban kellett, hogy kifejezésre jusson, hogy a partizánok üldözése során meghiúsítsa az alakulatok akcióit, szabotálja a parancsnokság utasításainak végrehajtását, lássa el fegyverrel és lőszerrel a partizánokat – s amikor azt a körülmények engedik –, vonja a katonákat és a tiszteket a partizánok oldalára. Csak így lehetett megakadályozni a kormányt abban, hogy a hadsereget népellenes célokra, a hitleri Németország érdekeinek megfelelően a partizánmozgalom elleni harcra felhasználja.³⁶ Ezért a „Hriszto Botev”-rádióadó adásaiban az első helyen a hadseregbeli antifasiszták, a hadseregben levő hazafias többség és a népi felkelők közötti harci barátság kérdése szerepelt.³⁷

Bármilyen kísérlet, hogy a partizánmozgalmat szembeállítsák a hadsereggel és viszont, az általános forradalmi mozgalom gyengüléséhez, az antifasiszta erők megosztásához vezetett. „A hadseregbeli hazafiak és a népi felkelők szövetsége és harci barátsága – hangsúlyozta a „Hriszto Botev”-rádióadó –, ez az a gránitfal, amelyen szét törhetnek és szét kell, hogy törjenek a nép és a hadsereggel szembe áruolóknak és a hazai sírásóinak mindenfajta összeesküvései.”³⁸ A haza megmentéséért folytatott küzdelem azt

³² Itt a „Hriszto Botev” rádióadó beszél. 3. köt. 514.

³³ Központi Pártarchívum, fol. 1. op. 4. a. e. 255. 1. l.

³⁴ Itt a „Hriszto Botev”-rádióadó beszél. 5. köt. Szófia, 1952. 292.

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

³⁷ Uo. 6. köt. 323.

³⁸ Uo.

követelte, hogy a kaszárnyába behívottak ne jelentkezzenek szolgálattételre, hanem álljanak át a felkelők oldalára, a partizáncsapatok oldalára. A tisztek, altisztek és katonák átállása a felkelő csapatokhoz nem jelentette azt, hogy a partizánmozgalmat szembeállítják a hadsereggel.³⁹ Ennek érdekében dolgozták ki a tétéleket, amelyek kijelölték azokat az antifasiszta katonákat, akiknek át kellett állniuk a partizánok oldalára. Mint ismeretes, a párt és a Munkás Ifjúsági Szövetség a legöntudatosabb és jól felkészült tagjait küldte a kaszárnyákba. Rajtuk keresztül biztosították a politikai vezetést és a tényleges katonai szolgálatra behívottak helyes tájékoztatását, folyt a munka a hadsereg forradalmasítása terén.⁴⁰ Azzal, hogy ne gyengítsék a párt és a komszomol vezetést és hatását az egységekben, a párt és az RSZM csak azon tagjai hagyhatták el a laktanyát és állhattak a partizánok oldalára, akiket a lebukás veszélye fenyegetett. A partizánokhoz való átálláskor ezeknek magukkal kellett vinni más, azonos gondolkodású egyéneket is, akik kevésbé voltak ismertek a parancsnokság előtt, de a katonák közötti munka végzésében nem voltak eléggé aktívak. Mindazoknak, akiket nem fenyegetett a lebukás veszélye, de a századok soraiban befolyásuk volt, és kapcsolatban álltak a tisztekkel, ott kellett maradniuk aegységeiknél. Irányításuk alatt a felkelés kirobbanása idején az illegális katonai csoportoknak és bizottságoknak meg kellett ragadniuk az egységek vezetését, a katonákat maguk után kellett vezetniök, és a helyi pártbizottságok, valamint a Hazafias Front bizottságainak rendelkezésére kellett őket bocsátaniok.⁴¹ Annak érdekében, hogy a hadsereg helyesen viszonyuljon a partizánmozgalomhoz, fontos szerep hárult a tisztekre. Legnagyobbbrészt tőlük függött az egységek viselkedése a blokározás idején és készségük a hitleri Németország elleni harcra. Az ország megmentése, mutatott rá a „Hriszto Botev”-rádióadó, és a hadsereg megszabadítása a szégyentől az egész nép, a hazafias érzelmű tisztek ügye.⁴² „Ebben az egyetlen igazságos és hazafias küzdelemben országunk megmentése nevében – hangzott az 1942. február 7-i rádióadásban – a népnek és a hadseregnek készen kell állnia – abban az esetben, ha más eszközök nem segítenek –, hogy a végső eszközhöz, a fegyveres felkeléshez folyamodjon.”⁴³

A Bolgár Kommunista Párt a partizánmozgalmat, a népet és a hadseregbeli hazafias erőket mint dialektikus egységet, mint forradalmi folyamatunk három alkotó részének egységét tekintette, amely folyamat a hitleri Németországnak a Szovjetunió elleni támadásakor kezdődött el, és a szeptember 9-i felkelés győzelmével sikeresen befejeződött.⁴⁴

Ezért a Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottsága által 1943 februárjában kiadott Direktívája a hadseregnek a felkészítésével kapcsolatban, ti. a fegyveres felkelésben való legaktívabb részvételre, egyik központi helyet juttatott. Ennek a felkelésnek egyik legfontosabb ereje – hangsúlyozta a Direktíva – a hadsereg.⁴⁵ Tehát Bulgáriában a monarcho-fasiszta diktatúra elleni felkelést a felkelő csapatok a hadsereg és a néptömegek

³⁹ Uo. 384.

⁴⁰ Központi Pártarchívum, fol. 52. op. 2., a. e. 65. l. 4.

⁴¹ Uo.

⁴² Itt a „Hriszto Botev” rádióadó beszél. 6. köt. 75.

⁴³ Uo. 2. köt. 90.

⁴⁴ Központi Pártarchívum f. 52. op. 2. a. e. 65.

⁴⁵ A BKP munkája a hadseregben 1941–1944. Szófia, 1959. 122.

– forradalmi folyamatunk mindhárom résztvevője – közös akciójának eredményeként tekintették, amelyek, ti. a három résztvevő, ennek a folyamatnak valóban népi és tömeg jelleget adtak.

A „Hriszto Botev”-rádióadó a párt és az antifasiszta erők hadseregbeli tevékenységének irányításán kívül idejében tájékoztatta a népet és a hadseregbeli hazafiakat a legfontosabb napi eseményekről. A szigorú rendszabályok és az állandó fasiszta propaganda ellenére a rádióadó hangja eljutott a katonákhoz. Így például a 123-ik gyalogezred első önkéntes csapatában aktív kommunista csoportot hoztak létre. „A század hivatalában, amely az én parancsnokságom alatt állt – mondja Atanasz Ruszev elvtárs –, volt egy rádióvevő. Segítségével tájékoztatást kaptunk a tényleges katonai-politikai helyzetről a világban és főleg a szovjet–német fronton.”⁴⁶

A „Hriszto Botev” népi rádióadó a szovjet hadsereg győzelmeinek állandó hírnöke és propagandistája volt. Ezzel sok tekintetben hozzájárult a katonák forradalmi hangulatának erősödéséhez.⁴⁷ A sztálingrádi csatáról 1943. január 21-én a következőket sugározta: „Eddig egyetlen háborúban sem, egyetlen hadsereg a világon nem kerített be és semmisített meg olyan nagy létszámú ellenséges hadsereget, amelyet bőségesen felszereltek a modern haditechnikával, ahogy ezt Sztálingrád hősei tettek.”⁴⁸ Hangsúlyozva a sztálingrádi csata nagy katonai és politikai jelentőségét, a „Hriszto Botev”-rádióadó ugyanezen év egyik februári adásában a hadsereg tisztjeihez fordult, akiknek egy része továbbra is a burzsoá propaganda hatása alatt állt. Sztálingrád, mutatott rá a rádióadás, világraszóló jelentőségű esemény, amely mély következtetéseket rejt magában, amelyeken mindenkinek teljes komolysággal és felelősséggel kell elgondolkoznia. Ez különösen azokra a tisztekre vonatkozik, akik a bolgár nép katonáit és fegyveres erőit hivatottak harcba vezetni.⁴⁹ A tiszték hazafiságukat és hazaszeretetüket a gyakorlatban csak azzal mutathatták ki, hogy csatlakoznak az igazi népezérekhez, vagyis a Hazafias Front vezetőihez egy olyan kormány létrehozásának érdekében, amely a nép és a hadseregbeli hazafiak közül kerül ki.⁵⁰

Az illegális sajtó és a „Hriszto Botev”-rádióadó felhívása a katonákhoz meghozták pozitív eredményeiket. Az illegális katonai csoportok száma állandóan nőtt. Erősödött a párt forradalmi tevékenysége azokban az alakulatokban, amelyek az ország területén kívül voltak. A párt politikai és szervező munkája a katonák soraiban, együttműködése a Jugoszláv Kommunista Párttal, a jugoszláv és görög partizánokkal, elősegítették a szilárdabb egység és együttműködés elérését a közös harcban. Az internacionalista kötelességükhöz hű katonák kezdtek átállni a jugoszláv és görög partizánok oldalára. A „Hriszto Botev”-rádióadó és az illegális antifasiszta sajtó felhívása a közös harcra megvalósult a gyakorlatban.⁵¹

Bulgáriában már létrejöttek a megfelelő feltételek a döntő rohamra. Csak egy új eseményre volt szükség, amely végső lökést adott volna a nép és a hadseregbeli hazafiak harci akaratának. Ilyen esemény volt a Iasi-Kisinyovi hadművelet. Azt lehet mondani, hogy

⁴⁶ Idézet Atanasz Ruszev tartalékos tábornok elbeszéléséből.

⁴⁷ Itt a „Hriszto Botev” rádióadó beszél. 4. köt. 12.

⁴⁸ Uo. 4. köt. 98.

⁴⁹ Uo. 117.

⁵⁰ Uo. 119–120.

⁵¹ Uo. 17.

ez az esemény gyökeresen meggyorsította a hadsereg forradalmasodását. 1944. szeptember 5-én a párt politikai bizottsága elfogadta a monarcho-fasiszta diktatúrára mérendő csapás tervét.

Az 1944. szeptember 9-i felkelés győzelme Bulgáriában a szovjet hadsereg támadásának és a partizán erők, a néptömegek és a felfegyverzett munkások, parasztok, valamint a hadsereg soraiban szolgáló fiatalság aktív akcióinak eredménye volt. A felkelés napján az egész hadsereg véglegesen és visszavonhatatlanul átállt a forradalom oldalára. Történelmi feladatát a párt, hogy ti. kiszakítsa a burzsoázia kezéből a hadsereget, teljesítette. A győzelem kivívásában nagy szerepet játszott az illegális időszakai sajtó és a „Hriszto Botev”-rádióadó, amelynek igaz hangja hozzájárult azoknak a terveknek és szándékoknak a megghiúsításához, hogy a bolgár hadsereget a Szovjetunió ellen fordítsák, továbbá elősegítette a hadsereg forradalmasodását és átállását a nép oldalára.